

Cuidar persones grans i dependents en temps de la COVID-19

DOLORS COMAS D'ARGEMIR¹

Departament d'Antropologia, Filosofia i Treball Social
de la Universitat Rovira i Virgili

Aquesta ponència s'emmarca dins el cicle «Els efectes de la pandèmia. Perspectives multidisciplinàries» (2 de desembre de 2020).

Cuidar persones grans i dependents durant la pandèmia ha estat un problema de dimensions socials i polítiques de gran importància. Les residències van ser un dels focus més castigats pel coronavirus i es calcula que, des dels inicis de la pandèmia i fins al 13 de juny d'enguany, han mort a Espanya 29.628 persones en centres residencials (de les quals, 5.451 a Catalunya), tant per COVID confirmada com per símptomes compatibles. El moment pitjor va ser entre març i juny de 2020, i actualment l'impacte està molt mitigat gràcies a la vacunació. A l'inici de la pandèmia aquest sector no va ser tingut en compte ni des del punt de vista epidemiològic ni des del polític, i els resultats van ser devastadors. El sector sanitari es va col·lapsar, i la sort de les persones grans i dependents es va deixar en mans de les famílies i d'uns centres residencials que no podien fer front a una crisi sanitària de la magnitud que tingué. Les pràctiques i les restriccions que es van dur a terme durant la pandèmia, que s'erigien com a proteccionistes de la vida, van actuar en el fons com a mecanismes d'exclusió, desprotecció i marginalització de certes vides: la de les de les persones de més edat i la de les persones en situació de dependència.

Faig aquesta afirmació des de la investigació que dirigeixo sobre aquest tema, amb el suport del Fons Supera COVID-19, i en la qual participen equips de deu universitats espanyoles. El nostre focus d'atenció s'ha centrat en com les

1. A/e: dolors.comasdargemir@urv.cat.

persones cuidadores s'han confrontat amb la COVID i en com s'han alterat les formes de cuidar. Hem aplicat una metodologia qualitativa per poder reconstruir les experiències i les percepcions dels diferents agents implicats a cuidar. Les dones són les protagonistes d'aquesta història, ja que els treballs de cura estan fortament feminitzats (i també les dones predominen entre les persones cuidades). Les treballadores van ser víctimes del contagi, van haver de treballar en condicions extremes, sense equips de protecció inicialment, i amb molta dificultat per donar abast a les necessitats existents. Es van sentir injustament tractades quan s'aplaudia els sanitaris i a elles no i, malgrat els esforços per salvar vides, se les va convertir en culpables d'unes morts que no van poder evitar. Hem reconstruït històries de vulnerabilitat i de por, però també de coratge, d'empoderament i valentia. Vegem a continuació, molt sintèticament, com la pandèmia va afectar les cuidadores de persones grans i dependents.

1. El sistema familiar ha estat el pilar que ha atès la pandèmia, encara que no s'hagi formulat en aquests termes. Cuidar respon a uns principis morals que activen els compromisos conjugals i intergeneracionals, i els poders públics han estat conscients que aquests principis funcionarien de forma eficaç i no van dubtar a tancar els serveis de suport durant la pandèmia. Per a les famílies (per a les dones especialment), ha estat especialment dur fer-se càrrec de forma integral de persones amb un elevat grau de dependència, sense el respir que suposa comptar amb el servei d'un centre de dia o de tenir suports a la llar. «Se m'ha parat la vida», ens deia una cuidadora familiar.

2. Els serveis d'atenció domiciliària. Són els previstos per la Llei de Dependència i que faciliten els ajuntaments. Les treballadores familiars, que van d'una llar a una altra per realitzar el seu servei (aixecar la persona, higiene, mobilitat, etc.), han patit el desconeixement del treball que fan malgrat ser un sector essencial. Podien contagiar-se i ser, al mateix temps, agents de contagi. Hi ha un cert consens polític en la necessitat d'ampliar aquest servei, que facilita que la persona gran pugui romandre a la seva llar.

3. Els serveis residencials. Directores i treballadores de residències s'han confrontat a haver de cuidar les persones grans en situacions d'uns elevats índexs de contagis entre els residents i entre elles mateixes. El confinament dels residents a les seves habitacions i l'anul·lació de les visites han tingut un fort impacte en la seva salut i el seu benestar. La gestió dels finals de vida ha estat especialment difícil i dolorosa per a les famílies. El model residencial és el que més ha estat qüestionat en la seva organització actual, i és el que requereix més canvis.

4. Les treballadores de la llar i de la cura. Són les que contracten directament les famílies per cuidar a les llars o fer també feines de neteja. El treball de moltes s'ha vist seriosament afectat per la pandèmia, sigui per la por de les famílies a la seva presència, sigui per la por d'elles mateixes. Algunes s'han vist obligades a

confinar-se amb la persona cuidada per poder conservar la feina. És el sector de treballadores amb menys drets (no tenen dret a l'atur, per exemple, i algunes no tenen ni contracte) i que ha viscut la pandèmia amb més incertituds i vulnerabilitat.

5. Iniciatives comunitàries. Durant la pandèmia s'han generat diverses formes de suport a les persones grans i dependents, sigui de forma espontània, sigui com a readaptació d'activitats prèvies.

La pandèmia ha posat de manifest la importància de cuidar i els dèficits del model de cura social existent. Les prestacions i els serveis són insuficients i no donen resposta a les creixents necessitats de cura, especialment quan es tracta de les persones amb menys recursos. D'altra banda, és un model basat en un treball precaritzat, mal pagat i amb poques exigències formatives, on es produeix l'impacte negatiu de la feminització i de l'estrangeria, ja que són moltes les dones immigrades que són treballadores del sector. La crisi del coronavirus ens interpel·la a més respecte a un altre debat, més radical, més profund, que és el lloc de l'envelliment en la nostra societat.

Ens preguntem per què, malgrat tot el que ha succeït, aquest tema no ocupa un lloc destacat en l'agenda política actual. Cal fer per la cura social l'esforç que en el seu dia es va fer pel sistema sanitari. I això requereix un pacte social i voluntat política.